

BRICS ve Türkiye'nin Yaklaşımı: Yeni arayışlar mı meydan okuma mı?

Birçok ülke "dünyada yeni bir sistemin mümkün olup olmadığı" sorusuna yanıt ararken, farklı oluşumlar Amerika öncülüğündeki Batı eksenli mevcut ekonomik düzene ve dünya sistemine alternatif oluşturmaya çalışıyor. BRICS (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika Cumhuriyeti) de bu oluşumların başında geliyor. BRICS ekonomik olarak etkisini güçlendirirken bu gruba üye olmak isteyen ülke sayısı da giderek artıyor. Ekonomik iş birliği amaçlı örgütlenme, ilk defa 2001 yılında gündeme gelmiş, 2009 yılında Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin tarafından kurulmuştur. Güney Afrika Cumhuriyeti'nin örgüte katılımı 2011 yılında gerçekleşmiştir. 2024 yılı itibarıyla Birleşik Arap Emirlikleri, Etiyopya, İran ve Mısır'ın katılımıyla üye sayısı dokuza yükselmiştir. Yeni katılanlarla birlikte BRICS bünyesindeki ülkelerin toplam nüfusu 3,5 milyara, yani dünya nüfusunun yüzde 45'ine denk gelmektedir. BRICS; küresel ekonomik durum, küresel finans kurumlarını geliştirme, üye ülkeler arasında ekonomik iş birliğini artırma, gelişmekte olan ülkelerle ilişki ve yeni bir küresel para birimine olan ihtiyaç gibi konular üzerinde durmaktadır.

Bu çalışmada 22-24 Ekim'de Rusya'ya bağlı Tataristan Cumhuriyeti'nin başkenti Kazan'da gerçekleşen 16'ncı BRICS Zirvesi ve üye ülkelerin potansiyeli, hedefleri ve Türkiye'nin bu oluşumla ilişkileri değerlendirilecektir. Ayrıca çok merkezli bir sisteme giderken yeni bir dünya düzeninin mümkün olup olmadığı sorusu tartışılacaktır.

Finansal ve Siyasi Çıkış

BRICS yapılanması Amerika liderliğindeki Batı dünyasının geleneksel hakimiyetine meydan okuma amacıyla kurulmuş izlenimi veriyor. Değişen jeopolitik manzara sebebiyle BRICS çok daha fazla dikkat çekiyor. Üye ülkelerin Amerikan dolarına olan bağımlılığı azaltma arayışları, özellikle Rusya-Ukrayna Savaşı'nın ardından Batılı devletlerin Rusya'ya yönelik yaptırımları sonrası daha da hızlanmış görünüyor.

Gruba üye ülkeler arasındaki en temel hedeflerden birinin ekonomik entegrasyon olduğu anlaşılıyor. Üye devletler, bir kriz anında Batı'nın kontrolündeki finans ve uluslararası kurumlardan kurtulmayı amaçlıyorlar; yani borçlandırma değil, kendilerini kurtaracak bir kredi sistemi oluşturarak birbirlerine destek olma hedefiyle hareket ediyorlar. BRICS üyeleri ayrıca borçlarını ödeyebilecek bir sistem oluşturmak için grup içi ve dışı ödemelerde dolara olan bağımlılığı azaltıp yerel para birimlerinin kullanılması için çalışmalar yürütüyor. Küresel para düzeninde doların saltanatını bir gecede yıkmak mümkün olmadığından bu hedefler henüz tam olarak hayata geçirilemese de BRICS'in doların hakimiyetini yavaş yavaş sona erdirme gibi temel bir stratejisi bulunuyor.

Örgütün ekonomik büyüme ve kalkınmayı teşvik etmek, yoksulluğu ve eşitsizliği azaltmak, küresel finans sistemini revize etmek gibi bir dizi hedefi var. Üye ülkelerin altyapı projelerine finansman sağlamak amacıyla 2014 yılında BRICS Yeni Kalkınma Bankası (NDB) kuruldu. Ayrıca küresel finans krizi durumunda üye ülkelere mali yardım sağlamak amacıyla 2015 yılında BRICS Koşullu Rezerv Düzenlemesi (CRA) tesis edildi.

BRICS'e diğer gelişmekte olan ekonomileri de dahil etmek amacıyla 2017 yılında başlatılan BRICS Plus diyalogu ile BRICS'in önemi giderek artmakta. Gruptaki ülkeler küresel ekonomide daha etkili hale gelirken uluslararası ilişkilerde de belirgin bir rol oynamaya başladılar. Günümüzde bu etki fazla hissedilmese de ilerleyen yıllarda uluslararası sistem açısından bu ülkelerin daha belirgin bir etki oluşturacağı muhtemeldir.

BRICS'e üye ülkeler Amerika'nın dünyadaki hegemonik rolüne karşılık çok boyutlu denge politikası önermektedirler. BRICS'in bir sonraki amacı siyasi olarak dünyada bir alternatif oluşturabilmektir. Çok kutuplu bir güç yapısı geliştirerek statülerini "kural alıcı"dan "kural koyucu"ya dönüştürme çabası içindedirler. Ancak bu noktada birçok soru işareti de bulunmaktadır. BRICS ülkelerinin küresel sistemin

geleceğini nasıl şekillendireceği bilinmemekle birlikte, ortaya koydukları hedeflerin gerçekçi olup olmadığı da net değildir. Oluşum henüz tam kurumsallaşabilmiş değil, ama Amerikan egemenliğinin zayıflamaya başladığı bu süreçte meydana gelebilecek boşluğu doldurmaya çalıştığı da bir gerçek.

Yeni arayışlar mı meydan okuma mı?

Dünya düzenini yeniden şekillendirme arayışları birçok küresel ve bölgesel aktörün gündemindedir. Dünyada farklı birliktelikler, ekonomik ve siyasi güç merkezleri kurulmaya çalışılmaktadır. Özellikle dünya ekonomisinde Amerikan dolarının etkisinin azaltılması çabaları dikkat çekmektedir. Bağımsız ticaret sistemleri kurmak için yeni girişimler giderek olgunlaşmaktadır. BRICS, küresel konuların ele alındığı bir platforma dönüşmeyi başarmış görünmektedir. Bu grup yeni üyelerle genişlemeyi hedeflerken, katılım başvurularında gözle görülür bir artış da söz konusudur. Yani dünya, yeni bir küresel kutbun saflarına geçiş şansını arttıran siyasi ve ekonomik dönüşümlere tanık olmaktadır.

BRICS'e şu anda yaklaşık 20 ülkenin resmi olarak üyelik başvurusu bulunmaktadır. Güç dengesinde Batı'dan BRICS üyelerinin bulunduğu gelişmekte olan ülkelerin lehine doğru nispi bir kayma gözlemlenmektedir. Başvuru yapan bütün ülkelerin gruba alınıp alınmayacağı belli değil, fakat bu oluşuma ilginin her geçen gün artması küresel düzende yeni arayışların ne kadar ciddi olduğunu göstermektedir.

BRICS, güç merkezini zengin Kuzey'den daha yoksul Güney'e kaydırma amacındadır. Son yıllarda ekonomik ve finansal alanlarda etkili alternatifler oluşturmak niyetiyle çalışmaktadır. Asya ülkeleri ağırlıklı olmak üzere BRICS'e katılmak isteyen ülkelerin sayısı kuruluşundan bu yana artmaktadır. Batı bloğuna karşı bir alternatif olarak görülen BRICS, gelişmekte olan ülkeler için daha adil bir dünya düzeni beklentisini arttırmaktadır.

Bu bağlamda BRICS'i İkinci Dünya Savaşı sonrası Amerika öncülüğünde kurulan mevcut dünya sistemine (özellikle ekonomik ve finansal düzene) bir nevi meydan okuma girişimi olarak görmek yanlış olmaz. Bu noktada üyelerin amaçlarına bakıldığında etkisinin ne kadar geniş olduğu da anlaşılabilir. Fakat bununla beraber bu ülkelerin mevcut dünya sistemini değiştirebilecek kapasitelerinin olup olmadığı veya mevcut sistemi değiştirmeye yönelik ortak bir motivasyona sahip olup olmadıklarının tespiti henüz pek mümkün değil.

Dahası üye ülkeler arasında tarihi görüş ayrılıkları ve özellikle Çin-Hindistan rekabeti ve son dönemde ivme kazanan Hindistan-ABD ilişkileri, BRICS için önemli bir kırılma riski yaratmakta. Çin, Hindistan'a karşı Pakistan kartını oynarken Hindistan da Çin'e karşı Amerika kartını muhafaza etmekte. Ayrıca Rusya ve Hindistan özellikle son dönemde önemli anlaşmalara imza atarken bu ülkelerin hiçbiri bir diğerinin çok fazla güçlenmesini ve sorunlarını tam olarak çözmesini istememekte.

Türkiye'nin BRICS'e Yaklaşımı

Türkiye, Batı dünyasının bir parçası olmasına rağmen dünyanın geldiği noktada ikili ve çoklu ilişkiler kurmaya da özen göstermektedir. Bağlı bulunduğu ittifaklarla ortak hareket etmekle birlikte farklı konularda özgün ve milli politikalarını da uygulamaktadır. Bu açıdan BRICS'teki gelişmeleri de yakından takip eden Ankara, BRICS'e oldukça fazla önem atfetmektedir.

Zira gelişmekte olan ülkelerin yaşadığı ekonomik birçok sorun Türkiye için de söz konusudur. Türkiye gibi bir ülkenin bu grubun parçası olması, kendi ekonomik ve diplomatik ilişkilerini çeşitlendirebilir fakat NATO üyesi ve Avrupa Birliği ile inşili çıkışlı da olsa ilişki içindeki bir Türkiye için bu üyelik ne kadar gerçekçi olur sorusunun cevabı muammasını korumaktadır. Şüphesiz Türkiye'nin olası BRICS üyeliği yeni pazarlar ve imkanlar demektir. Ayrıca Rusya-Ukrayna Savaşı'nda olduğu gibi olası Doğu-Batı eksenli gerginliklerde arabuluculuk rolü ve çok yönlü bir dış politika anlayışı geliştirme imkanı da kazanabilir.

Başlangıçta ekonomik bir birliktelik olarak kurulan BRICS, ortaya çıkan yeni ortak tehditler ve riskler

nedeniyle daha işlevsel hale gelme potansiyeline sahiptir. Uluslararası sistemin karşılaştığı türlü zorlukların aşılması ve kendi aleyhine dönüşen uluslararası kuralların lehine değişmesi için bir baskı grubu olarak önemli bir rol üstlenebilir. Halihazırda arayışlarını sürdüren grup, dünyaya henüz net bir ekonomik ve siyasi program sunabilmiş değil ancak tüm bunlara rağmen BRICS, giderek cazibe merkezi olmaya ve Batı kapitalizmine güçlü bir alternatif olmaya aday görünüyor.